

Mellem tradition og fornyelse

Af Anne-Louise Sommer,

Lektor, mag. art. og kunsthistoriker,
Danmarks Designskole, København

Frederik Kiærskou
(1805-91)
Søllerød Sø og Kirke.
Tilhører Knud Hansen.

"Søllerød By ligger paa en høj Bakke ved den østlige Ende af Søllerød Sø; paa Bakkens Top knejser Sognets Kirke, og paa Skrænten strækker Kirkegaarden sig ned mod Vandet. Byen kranses af Skov; mod Nordøst ligger Kirkeskoven, mod Sydvest Geelsskov og i Syd noget længere borte, Ravnholm. Fra Kirkebakken har man mod Nordvest en vid udsigt over Søen og Nabobyen Øverød, mod Sydøst over et Dalstrøg ned mod Ørholm med Mark og Eng."

(Nystrøm s. 305)

Med disse ord indleder Eiler Nystrøm beskrivelsen af det gamle Søllerød i det topografiske værk "Fra Nordsjællands Øresundskyst". Vi hører om den højt beliggende by, søen ved foden af bakken og om hvordan hele herligheden er lejret i skove, der strækker sig mod alle verdenshjørnerne. Midtpunktet er kirken, der stolt knejser på bakkens top og den udstrakte kirkegård, der følger det faldende terræn ned mod søen. Det lyder som en typisk dansk landsbykirke med kirkegård, af den slags der findes i landsbyens midte på et højdedrag, der gør den synlig viden om. Og hvorfra der omvendt er en glimrende udsigt ud over det omkringliggende landskab med marker og landsbyer. Fra Søllerød Kirkegård kunne man passende se til Holte, Nærum, Øverød, Nymølle og Dronninggaard Distrikt, Søllerød, Skodsborg og Strandmølles Distrikt, Trørød og Vedbæk; for det var herfra de afdøde igennem århundreder kom for at finde deres sidste hvilested. Rammerne for kirkegården var bestemt både landlige og naturskønne, da Nystrøm besøgte området, og de er det også i dag. Man fristes til at sige i sjælden grad, når man tænker på, at Søllerød By befinder sig kun 18 kilometer fra Rådhuspladsen i København. I dag er det gamle Søllerød en forstad til København, men en forstad, der har bevaret sit oprindelige særpræg med kirken, kroen, museet og gadekæret som sit omdrejningspunkt. Området er præget af den arki-

Søllerød Kirke og kirkegårdsmuren set fra vest.
Foto: Forfatteren.

tektoniske mangfoldighed, der følger med økonomisk velstand og kulturel åbenhed. Side om side befinder sig gamle gårde, 1800-tals nyklassicistiske palæer, arkitekttegnede villaver og parcelhuse fra efterkrigstiden i en gennemgående harmonisk blanding, der vidner om respekt for stedets egenart og sans for de kvaliteter, det rummer. Der er med andre ord ikke meget landsby over Søllerød i dag. Og der er heller ikke meget landsbykirkegård over kirkegården. Allerede tidligt har kirkegården såvel som byen formået at indoptage og spejle de udefrakommende impulser, som københavnernes tog med sig. I første omgang lod de sig henføre af egnens landlege charme og slog sig ned som landligere sommeren over på 1800-tallets nyopførte landsteder. Siden hen blev Søllerød Kirkegård det foretrukne sidste hvilested for borger-skabet, der her så 1800-tallets ligeså mondæne drøm om den evige søvn i et naturskønt rum indfriet. Landsbykirkegården undergik gradvist en forandring i retning af bykirkegården. Eller lad os hellere udtrykke det sådan, at den i ordets bogstaveligste forstand var så rummelig, at den også kunne rumme træk af bykirkegården med dens pompøse gravsteder – ja selv et vist antal mausoleer findes der – og raffinerede anlægsmæssige detaljer; samtidig med, at den vedblev med at være en forstørret landsbykirkegård.

Hvis man ikke kender Søllerød Kirkegård kan det lyde som et paradoks. Og ville også være det, hvis ikke det var, fordi udviklingen er forløbet gradvist, i etaper, hvor hver fase har fundet sit udtryk i samklang med behov og muligheder. Denne sjældne blanding af nyt og gammelt er på Søllerød Kirkegård både dynamisk og harmonisk.

Resultatet er vellykket, og man fristes til at kaste et undersøgende blik på kirkegården i håb om at kunne uddrage en lære, der kan tjene til eksempel. Selvfølgelig er der nogle særlige topologiske forhold, der gør sig gældende i Søllerød. De har i tidens løb forlenet kirkegården med stemninger, som er få steder beskåret. Et særegent præg af naturromantik.

En anden ubetinget fordel er, at kirken og kirkegården mod nord og vest grænsede direkte op til præstegården med dens omfattende jorde og skove. Det gav fra 1840 og frem mulighed for stadige udvidelser i takt med, at kirken ikke længere drev jordbrug og avlsgårdene blev nedrevet. De etapevise udvidelser har været forudsætningen for, at ældre og bevaringsværdige gravafsnit og enkeltgrave fortsat har kunnet sameksistere med nytilkomne gravsteder. Et kig på den oprindelige afdeling (101), der omkranser kirken viser tydeligt, hvordan gravsteder fra tre århundreder står side om side. Som det fremgår af andre af årsskriftets artikler, har det-

te i rigt mål fundet sted igennem 1800- og 1900-tallet – og gør det fortsat. Udvidelserne har fulgt en spiralisk bevægelse i nord-vest gående retning fra kirken. Det har skabt kontinuitet og samhørighed imellem anlæggets enkelte dele, og modvirket det ellers velkendte præg af noget løsrevet og umotiveret, der tit karakteriserer kirkegårdsudvidelser, hvor assistenskirkegårdene etableres et godt stykke fra den oprindelige.

Samtidig har der tydeligvis været arbejdet indgående med at etablere tidssvarende og gode løsninger i forhold til den givne epokes opfattelse af "det ideelle kirkegårdsanlæg" i de enkelte udvidelser. En udviklet fornemmelse for, hvad der har været oppe i tiden kombineret med en fin sans for kirkegårdens særkender. Da den kendte havearkitekt Erik Erstad-Jørgensen står for udvidelserne i den sydlige del af det skrånende terræn ned mod søen (afd. 103 og 104) i starten af 1900-tallet, er det med et overskueligt system af granitbæstede terrasser, snorlige stier og trapper; der danner ramme om lange rækker af individuelt afgrænsede gravsteder, gravkamre og mausoleer. Et anlæg hvor den klassiske renhed holder borgerskabets kunstfærdige gravminder i stram snor, og helt i samtidens ånd.

Den absolutte modsætning til dette kommer en generation senere midt i 1930'erne da kirkegårdsudvidelsen når sit yderste vestlige hjørne mod søen med indvielsen af det såkaldte 'skovkirkegårdsafsnit' (afd. 105). Her føres de slyngede stier, med inspiration fra den engelske pittoreske havekunst, ind i den tætte, grønne skovbund, hvor fritstående træer giver klangbund til en romantiske naturopfattelse. I starten var til-

Afdeling 103 med
Erik Erstad Jørgensens
terrasseanlæg.
Foto: Forfatteren.

gangen af gravsteder stor, men efterhånden som den skovagtige karakter blev mere og mere bogstavelig, var populariteten for nedadgående. Som man kan læse i kirkegårdsleder Kjeld Petersens bidrag skulle der en radikal beskæring og udskiftning af væksterne til, førend den negative udvikling blev vendt. I 1989 blev etableringen af en omfattende rodo-dendron beplantning påbegyndt samtidig med, at der blev åbnet op og lysnet. De bærende principper i det oprindelige anlæg: De snoede stier og ideen om, at de fritliggende gravsten lejes i ly af beplantningen, er bevaret, og i dag er det igen blevet et af kirkegårdens mest populære afsnit.

Skovpræget genfindes, om end i en lidt anden form, omkring afd. 115's urnegravsteder, der er anlagt i starten af 1980'erne. Den højtbeliggende afdeling med udsyn til søen er tilplantet med birketræer, og der anslås en let, lys og meget nordisk stemning med de ensartede liggester i græsset.

Det siger sig selv, at kirkegårdens grønne vækster og den omkringliggende skov er i konstant vækst, og at dette kræver en indimellem både håndfast og nænsom regulering. Der har været perioder igennem de sidste hundrede år, hvor store dele af området har været så tilgroet, at hovedindtrykket har været dystert, og hvor balancen mellem det tætte og det åbne har været skæv. I de seneste år har der været udført et meget stort arbejde, der blandt andet har indbefattet renovering af eksisterende trapper og terrasser ud mod søsiden. Anlægget af et flot dobbeltløb af trapper fra afd. 102 ned mod indgangen ved foden af Hulvejen, har givet en attraktiv alternativ ankomst.

Derudover er der blevet åbnet op og tyndet ud i den skovagtige bevoksning mange steder. I den østlige del af afd. 102 er flere af de gamle gravsteder ud mod Hulvejen restaureret med fin sans og indgår nu i en stemningsfuld vekselvirkning med det tætte bunddække af frodige bregner, åbne græspartier og den gamle bevoksning langs Hulvejens skrånninger.

Ikke mindst ud mod søen er der tyndet ud, således at der er sø-kig fra mange af kirkegårdens partier. Det har betydet, at de så vigtige visuelle sigtelinier, der forbinder mellem den højtliggende kirkegård og landskabet omkring, er blevet re-etableret, hvilket er en stor gevinst for det samlede indtryk. Det er igen blevet muligt at føle samhørigheden mellem kirkegården og de levendes verden.

Søllerød Kirkegård er i mange henseender bemærkelsesværdig. En smuk beliggenhed ved sø og skov samt en interessant og vellykket integrering i forhold til såvel den gamle landsbys historiske kerne og de nyere villaområder er nogle af nøglebegreberne. Derudover er den et skoleeksempel på,

Et af kirkegårdens
genetablerede kig mod
Søllerød Sø.
Foto: Forfatteren.

hvordan sociale og kulturelle forhold smitter af på udviklingen af den historiske kirkegård – hvordan "de dodes have" spejler de levendes verden. Hvad Søllerød eksemplet angår, er det måden, hvorpå det oprindelige bondesamfund gradvist har indoptaget de udefrakommende vaner, som københavnernes har taget med. Først som natursværmende landliggere og siden som fastboende storborgerskab, embedsmænd og kunstnere. Indflydelsen ses i måden anlægget forvaltes på. Den præger også de forandringer, der bliver drivkraften i udviklingen, som når det yderste stykke mod søen og skråningen (afd. 102) i 1840 først udlægges til frijordsbegravelser til sognets fattige, men siden hen bliver de mondæne københavnernes foretrukne plads. Og ikke mindst bliver gravminerne influeret af storbykulturens individualisme og kunstfærdighed. Kirkegårdens største fortjeneste er nok den kyn-dige planlægning gennem årene, der med kærlighed til det oprindelige udgangspunkt forvalter traditionen og historien, men på en måde, der tør tænke fremtiden med i lydhørheden over for tidens behov.

Litteratur:

Fouchard, Tine *Søllerød Kirkegård – Gravskik og holdninger til døden o. 1800-1990*, upubliceret cand. phil. Speciale v. Institut for Europæisk Folkelivsforskning, Københavns Universitet, 1990.

Iversen, Mogens: "En vandring på Søllerød Kirkegård", i *Søllerødbogen* 1983 s. 9-53.

Nystrøm, Eiler: *Fra Nordsjællands Øresundskyst – Gentofte, Lyngby og Søllerød Sogne i fortid og nutid*, samlet og revideret udgave, Gyldendalske Boghandel, København 1938.

Afdeling 102
med kig ud mod hulvejen.
Foto: Forfatteren.